

pravima čovjeta na kojoj su zasnovani Ujedinjeni narodi, a koja je uključivala i Wilsonova načela o pravu naroda na samoopredjeljenje. Tom su poveljom načelno zajamčena jednaka prava svim ljudima bez obzira na rasu, naciju, kulturnu, vjersku ili socijalnu pripadnost. U vrijeme blokovske podjele svijeta ta načela su »korigirana« prema interesima vodećih sila, a nakon raspada blokovskog sustava, umjesto povratka izvornim načelima i njihovom razvoju, javlja se tendencija povratka na stara liberalna načela koja osim individualnih ljudskih prava ne vide nikakva druga - ne vide da pojedinac nije slobodan ako nije slobodno njegovo pripadanje ovoj ili onoj zajednici, a ne samo zajednici čovječanstva. Time se procesu svjetske centralizacije žrtvuju prvo sve skupine (nacionalne, vjerske, kulturne) koje nemaju »kritičku masu« i dovoljnu »životnu sposobnost«, a zatim valjda i sve veće i najveće, s tendencijom stvaranja unificirane i time bezlične svjetske zajednice u kojoj će se individualnost gubiti u masi.

Tako shvaćen proces svjetske centralizacije je ipak zastario, jer je nastao u vremenu razvoja industrijskog društva, koje je težilo stvaranju svjetski unificiranih procesa proizvodnje i svjetskog tržišta, za standardizacijom ne samo procesa proizvodnje i proizvoda, nego i potreba kupaca, što istovremeno znači niveliranje različitih potreba i načina života, tj. različitih kultura.

U postindustrijskom društvu kompjutora, lasera i optičkih vlakana moguća je brza komunikacija i pretvaranje Zemlje u »globalno selo«, ali je nužno i moguće prilagodavanje tehnološkim promjenama i potrebama tržišta, koje su sve raznolikije i s naglaskom na kvalitetu i individualizaciju. To je moguće samo u elastičnoj organizaciji zasnovanoj na relativno malim, brzo prilagodljivim jedinicama koje koriste kvalitetno osposobljene i motivirane radnike, a koje su elastično vezane s velikim sustavima. To omogućava da u suvremenom svijetu uspješno žive i djeluju i male i srednje i velike zemlje sa svojim posebnostima.

Zato danas nije ključno pitanje ono koje Hobsbawm neprestano postavlja u svojoj knjizi i na koncu na njega odgovara niječno - da li će nacije u budućnosti ostati na svjetskoj pozornici ili ne - nego hoće li nasilnici svih vrsta i dalje moći koristiti često vrlo plemenite ideje i težnje drugih ljudi i njihove nacionalne, socijalne i rasne pokrete za ostvarenje svojih težnji nametanja svoje vlasti što većem broju ljudi, kako su to činili i sa vjerskim, klasnim i raznim drugim pokretima i idejama još prije pojave nacija na svjetskoj pozornici, kao i tijekom 19. i 20. stoljeća. Pravo pitanje je kako izaći iz tog začaranog kruga, a odgovor barem dijelom leži u potrebi studioznog i nepristranog proučavanja svih društvenih pojava i procesa, u toleranciji prema svemu što je različito, u poštivanju tuđih potreba i drugačijih kulturnih, nacionalnih i vjerskih zajednica, kao i potreba pojedinaca, a ne u njihovom nasilnom unificiranju i niveliranju. Posebno treba proučavati pojave tako da se uoči da sve one imaju neku funkciju u povijesnom razvoju i da apriori nisu ni negativne ni pozitivne.

Zato je i objavljivanje ove knjige vrlo korisno. Ono nam pokazuje kako i vrlo značajni znanstvenici, kao E. J. Hobsbawm, čije sjajne knjige o povijesti Europe i svijeta i naša publika rado čita, razmišljaju o procesima na našem prostoru ne razumijevajući ih, što nije uvjetovano njihovom zlom voljom već utjecajima društvenih prilika u kojima su se oni formirali. Takva knjiga je zato poticaj našim znanstvenicima da na takva razmišljanja odgovaraju studiozno, argumentirano i smirenim analizama i prikazima naših prilika i naših stajališta.

Branka Boban

EKKEHARD V Ö L K L, DER WESTBANAT 1941-1944.
DIE DEUTSCHE, DIE UNGARISCHE UND ANDERE VOLKSGRUPPEN
Ungarisches Institut München, München 1991, 213 str.

Oni koji prate njemačka izdanja mogu zamjetiti da istočnoeuropska povijest, uključujući i povijest jugoistočne Europe odavno zaokuplja pažnju njemačkih historičara. Ipak, možemo govoriti da se povijest europskog jugoistoka kao samostalna historijska struka afirmirala tek u posljednje vrijeme.

Ungarisches Institut u Münchenu jedan je od zapaženijih koji se bave poviješću jugoistoka Europe.

U ediciji *Studia Hungarica (Schriften des Ungarischen Institut München)* kao 38. knjiga objavljen je rad istaknutog njemačkog historičara prof. dr. Ekkeharda Völkla (Regensburg) o zapadnom Banatu u vrijeme drugog svjetskog rata (1941-1944).

Banatom nazivamo područje u jugoistočnoj Europi omeđeno na istoku južnim Karpata (Transilvanske Alpe), na sjeveru rijekom Mures, na zapadu Tisom, a na jugu Dunavom. Nakon prvog svjetskog rata zapadni dio Banata (9776 km²) uz Tisu i Dunav (sjeveroistočna Vojvodina) pripao je Kraljevini SHS (Jugoslaviji), veći istočni dio pripao je Rumunjskoj, a najmanji dio sjeverozapadnog Banata ostao je unutar granica Mađarske.

Ekkehard Vökl sažeto, jasno i pristupačno donosi svoje viđenje određenih smjernica zapadnobanatske povijesti tijekom drugog svjetskog rata. Autor se ne upušta u šire ocjene pojedinih problema i pitanja. Ipak, daje nam mnoštvo podataka, imena i detalja nezaobilaznih za stvaranje što jasnije slike o događajima o kojima govori. Težište knjige leži napose u političkoj povijesti, etničkim problemima, pitanju kulture, školstva, crkve i agrara.

Nakon kratkog predgovora i uvoda, knjiga je podijeljena na sedam poglavlja. Autor se podrobnije bavi najprije političkim problemima i pitanjima akoja su prethodila vremenu u kojemu se obrađuje Banat. Navest ćemo, kao ilustraciju, najvažnije teme i pitanja koja Vökl obrađuje.

Važan naglasak daje prikazu sukoba mađarsko-rumunjskih interesa oko Banata, stanovništva, vjerskih konfesija, njemačkog školstva, administracije, privrede, partizanskog pokreta... Zasebno obrađuje narodne (narodnosne) skupine u zapadnom Banatu: njemačku, mađarsku, slovačku, bugarsku, židovsku... Osobitu pažnju posvećuje gospodarskim, političkim i vjerskim uvjetovanostima međuetničkih odnosa. Poseban naglasak autor je dao prikazu njemačke i mađarske etničke skupine na prostoru zapadnog Banata u godinama drugog svjetskog rata. Osnovna je smjernica autoru bila da ove (kao i ostale) etničke cjeline ne istražuje i prikazuje izolirano, nego u međuetničkom odnosu. Pitanja vjerskog života (crkve) i školstva obrađuje također zasebno. Dosta prostora daje njemačkoj evangeličkoj crkvi, nešto manje katoličkoj. Donosi osnovne i važne podatke o razvitku i stanju banatskog školstva. U svojoj studiji Vökl govori i o problemima agrara i agrarne reforme, okupacionoj politici u Banatu, vojnim i poluvojnim formacijama, zatim o materijalnim i ljudskim gubicima na zapadnobanatskim prostorima tijekom rata, posebno o židovskom pitanju, sudbinom ostalih etničkih skupina u ratu. Sudbinom njemačke narodnosne skupine pri kraju rata i njenim egzodusom Ekkehard Vökl se ne bavi, što je i inače gotovo (nepisano) pravilo njemačke službene historiografije. Autor često ostavlja korisnike ovoga rada da na osnovi iznesenog donose konačan sud, ne namećući svoje mišljenje i krajnji stav.

Nakon završnih razmatranja i zaljučka, te sažetka na njemačkom jeziku nalazimo popis korištenog arhivskog materijala, izvora i literature, periodike i kratica korištenih u tekstu, zatim unenik (konkordancu) naselja koja spominje u radu. Registar sadržava osobna imena i nazive naselja. Osim toga, priložena je karta zapadnog Banata. Ukupno, preko 200 stranica teksta (bez ilustracija).

Posebna vrijednost ovoga rada brojni su izvori i literatura. Od arhivskog materijala korišteni su dokumenti iz *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes* (Bonn), *Bundesarchiv* (Koblenz), *Bundesarchiv-Militärarchiv* (Freiburg) i *Evangelisches Zentralarchiv* (Berlin). Među objavljenim izvorima i literaturom zastupljeni su i citirani, kako radovi službene njemačke historiografije, tako i podunavsko švapske (folksdojčerske) historiografije i radovi jugoslavenskih autora o zapadnom Banatu. Uz to su korišteni i radovi nekih drugih (mađarskih i američkih) historičara o ovoj temi. Naročito držimo vrijednom upotrebu njemačke, mađarske, srpske (vojvodanske) periodike za Banat u razdoblju drugog svjetskog rata.

Vrlo su često citirani i folksdojčerski autori, čiji radovi stoje u rasponu od čistog pamfletizma (*Beer, Janko, Wuescht*) do ponekad ozbiljnih studija (*Frisch, Regenyi, Scherer, Senz, Wild*). Korišteni izvori i literatura nisu količinski obimni, no nakon svega stiče se dojam da je autor pokušao između zaista brojnih izvora i radova objavljenih o zapadnom Banatu, koristiti njemu najznačajnije, najzanimljivije i najprihvatljivije, barem što se tiče pitanja koja autor u ovoj studiji obrađuje.

Ako se uzme u obzir većina dosadašnje njemačke (a i ostale) literature o prostoru koji Vökl obrađuje, bez obzira što i ova radnja ima svojih nedostataka, ova knjiga označava važan napredak.

Vladimir Geiger

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.